

L'Estat espanyol i la llengua catalana

Miquel Siguan

La Constitució de 1978 reconeix, per primera vegada en la història constitucional espanyola, que Espanya és una realitat plurilingüe en la qual, a més de la llengua castellana o espanyola, es parlen altres llengües, i afirma que aquesta varietat lingüística constitueix una riquesa que ha de ser protegida i fomentada. L'article 3 del text constitucional, en la seva versió oficial catalana, diu literalment així:

1. El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la.
2. Les altres llengües espanyoles seran també oficials en les respectives Comunitats Autònomes d'acord amb els seus Estatuts.
3. La riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció.

D'acord amb el mateix text constitucional, Espanya s'ha estructurat en disset comunitats autònomes; en sis d'aquestes comunitats, on resideix un xic més del 40% dels habitants de l'Estat, el respectiu Estatut d'autonomia reconeix una llengua diferent del castellà i la declara oficial juntament amb aquest. Els estatuts d'autonomia de Catalunya i de les Illes Balears especifiquen que la llengua pròpia respectiva és el català, mentre que el de la Comunitat Valenciana es refereix al «valencià», sense aclarir si amb aquesta denominació cal entendre la varietat local del català o una llengua diferent. En ús de la seva autonomia, aquestes sis comunitats han formulat la seva política lingüística per mitjà de lleis aprovades pels respectius parlaments i altres tipus de disposicions, i la majoria també han establert òrgans específics per assegurar el compliment d'aquestes polítiques. Polítiques que bàsicament es refereixen a la presència de la llengua pròpia en l'administració i els serveis, en l'ensenyament en tots els seus nivells i en els mitjans de comunicació de tot ordre.

La transferència a les comunitats autònomes amb llengua pròpia, i concretament a Catalunya, de les competències en matèria de política lingüística no esgota la

responsabilitat de l'Estat i dels seus òrgans de govern respecte a les llengües diferents del castellà. Del text constitucional es desprèn que l'Estat té el deure de col·laborar amb la política lingüística aprovada per cada comunitat o eventualment denunciar-la davant el Tribunal Constitucional si considera que aquesta política o la manera com s'aplica desborda els límits constitucionals. I també se'n desprèn que, més enllà de l'àmbit de cada comunitat, correspon al Govern de l'Estat no sols fomentar el coneixement i l'ús de la llengua en el conjunt de l'Estat i fora de les seves fronteres, sinó també, i en primer lloc, assegurar en alguna mesura la seva presència en els òrgans institucionals de l'Estat i en la seva imatge pública.

¿Fins a quin punt l'Estat espanyol, representat pels seus successius governs des de l'aprovació de la Constitució, assumeix aquestes responsabilitats? Les dades que es presenten a continuació pretenen respondre a aquesta pregunta per a les llengües diferents del castellà i més concretament per al català.

PRESÈNCIA EN LES INSTITUCIONS ESTATALS I EN LA IMATGE PÚBLICA DE L'ESTAT

El fet que el Rei d'Espanya esporàdicament hagi utilitzat el català en al·locucions públiques a Catalunya cal entendre'l i valorar-lo com un gest de simpatia, però no com un acte institucional. I el mateix pot dir-se del fet que els membres catalans del Govern espanyol parlin en català en actes públics a Catalunya.

La primera manera de fer visible el caràcter plurilingüe de l'Estat espanyol seria fer aparèixer les llengües diferents del castellà als bitllets i les monedes i en altres instruments que l'Estat posa a disposició de tots els ciutadans. Però el Govern espanyol no sols ha negat aquesta possibilitat en general sinó que s'ha negat fins i tot a permetre l'aparició esporàdica de les quatre llengües en alguna emissió especial. L'entrada en vigor de l'euro no canviarà aquesta actitud; així, la cara espanyola de les monedes d'euro portarà una llegenda («España») redactada exclusivament en castellà. Una cosa semblant es podria dir dels documents d'identificació personal. Eliminada la possibilitat que les llengües diferents del castellà figurin en la totalitat d'aquests documents, sembla que finalment serà possible que en les comunitats amb dues llengües oficials el carnet d'identitat s'expedeixi en forma bilingüe, amb el castellà en primera posició. Després

que el Parlament de Catalunya ho hagi demanat repetidament, aquest és el compromís expressat pel Partit Popular en una proposició no de llei aprovada recentment pel Congrés dels Diputats. En canvi, el Govern espanyol no té intencions d'introduir les llengües diferents del castellà als passaports, amb el pretext que es tracta de documents transfronterers. I tampoc no hi ha res previst sobre la presència d'aquestes llengües en les targetes de resident estranger.

Des del començament del règim constitucional s'ha donat per suposat que el lloc adequat per a fer palès el caràcter plurilingüe de l'Estat espanyol és el Senat, del qual sovint s'ha dit que havia de convertir-se en l'òrgan de representació territorial de l'Estat, amb el benentès que la representació de les comunitats autònomes s'estendria a les seves llengües pròpies. Amb el reglament del Senat aprovat l'any 1994 és possible usar-hi llengües diferents del castellà, en determinats supòsits molt limitats. L'ampliació d'aquests supòsits és un dels punts de la futura reforma del Senat, que no ha progressat gens des de les eleccions de l'any 2000. En tot cas, tant el retard a aprovar el reglament de 1994 com l'actual aturada de la reforma del Senat demostren una evident manca d'interès pel tema del plurilingüisme en aquesta institució de l'Estat.

Fora del Senat, on l'ús del català és anecdòtic, l'única presència del català en l'ordre institucional és l'edició en català del Boletín Oficial del Estado (BOE). Aquesta presència és purament simbòlica, perquè aquesta edició en català (a part que no comprèn tots els continguts del BOE) circula més tard i té una difusió mínima. Cal afegir encara que des de fa un temps es publica també una edició del BOE en «valencià». Aquí es pot recordar que quan des de Catalunya i des del País Valencià s'ha protestat contra la pretensió de considerar català i valencià com a llengües diferents, pretensió desautoritzada fins i tot per la Reial Acadèmia Espanyola, el Govern espanyol s'ha negat a intervenir al·legant que es tracta d'una qüestió estranya a la seva competència. Ara, en canvi, amb la publicació d'aquesta edició en «valencià» el Govern espanyol pren partit per la secessió lingüística.

Deixant de banda el Senat i el BOE, l'únic reconeixement oficial de l'existència de llengües diferents del castellà són els Premis Nacionals de Literatura, que ocasionalment han estat dedicats a obres en català, gallec i basc. En general, doncs, podem concloure que en el seu conjunt els òrgans de l'Estat (legislatius, executius i judicials) no s'han

adaptat a la realitat plurilingüe que reconeix el text constitucional. Tampoc no ho han fet els cossos estatals, com ara jutges, notaris, registradors i altres funcionaris de l'Estat.

PROMOCIÓ DEL CONEIXEMENT I DE L'ÚS EN EL CONJUNT DE L'ESTAT

Com he recordat al començament, el text constitucional diu que la pluralitat lingüística s'ha de defensar i mantenir. I la primera manera de defensar i mantenir l'existència d'una llengua és difonent el seu coneixement i el seu ús no únicament en el territori de les comunitats autònomes afectades sinó en el conjunt del territori estatal i a l'exterior. I la responsabilitat de fer-ho correspon clarament al Govern espanyol.

Per sorprenent que sigui, al conjunt de l'Estat espanyol, fora de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, els programes d'educació primària i secundària no ofereixen cap possibilitat de familiaritzar-se amb el català. És cert que actualment totes les comunitats autònomes han assumit les competències en matèria d'educació, però malgrat això el Ministeri d'Educació manté l'autoritat suficient per imposar mínims o fer recomanacions que fessin possible oferir aquest ensenyament, encara que fos limitat a alguns llocs i en determinades circumstàncies.

No és menys sorprenent la situació del català en el nivell universitari. Fora de l'àmbit territorial del català, sols quatre universitats (Autònoma de Madrid, Salamanca, Santiago i Granada), a les quals sembla que està a punt d'afegir-se la UNED, ofereixen ensenyaments de català com una assignatura en diferents modalitats de les llicenciatures en Filologia. Sembla difícil imaginar un Departament de llengües romàniques o de Filologia Hispànica sense un ensenyament de català. En aquest cas la responsabilitat ja no és possible atribuir-la només al Ministeri d'Educació sinó també a la manca d'interès dels lingüistes espanyols.

Quant a la ràdio i televisió de titularitat estatal, la presència del català és pràcticament inexistent; la presència de cantants en llengua catalana, gallega o basca fins i tot ha disminuït en els darrers anys. Sols a les delegacions a Catalunya d'aquests mitjans i quan emeten per al territori català es poden notar excepcions. Però més encara que emissions en una o altra llengua el que es troba a faltar en els mitjans de comunicació és un esforç pedagògic per familiaritzar el públic radiooient i televisiu amb la pluralitat

lingüística espanyola. Pel que fa als mitjans de comunicació privats, cal dir que el marc legal que els regula ignora obertament aquesta pluralitat lingüística.

PROMOCIÓ EXTERIOR

Si en els mitjans de comunicació dirigits al públic del territori de l'Estat la presència del català és mínima o nul·la, més clara és encara la seva absència en les emissions dirigides a l'estranger, que no sols no donen idea de la pluralitat lingüística sinó que estan projectades amb una òptica clarament centralista.

Des de la seva fundació, l'Instituto Cervantes s'ha mostrat disposat a incloure l'ensenyament del català dins de les seves activitats, i efectivament, en algunes ciutats estrangeres, als centres de l'Institut s'ofereixen classes de català. Es tracta, però, d'unes activitats molt limitades, cosa comprensible atès que l'objectiu explícit de l'Institut és la promoció de la llengua espanyola, entenent per «llengua espanyola» la llengua castellana. Actualment s'està gestionant la possibilitat que l'Estat espanyol, directament o a través de l'Institut Cervantes, contribueixi al finançament del projectat Institut Ramon Llull de promoció de la llengua i la cultura catalanes a l'exterior.

SUPORT AL CATALÀ A LA UNIÓ EUROPEA

El Govern espanyol podria contribuir al manteniment i el prestigi del català procurant que se'l tingüés en compte en les diferents actuacions de la Unió Europea. No es tracta de reclamar per al català la consideració de llengua oficial i de treball, pretensió impossible de satisfer i a més d'escassa utilitat, perquè tard o d'hora les llengües de treball de la Unió es reduiran a tres o quatre. Tenint en compte que no és una llengua «menor» o «poc ensenyada» sinó que és una llengua oficial en determinants territoris, es tracta de demanar per al català una consideració semblant a la que tenen en molts aspectes llengües amb menys parlants com el danès o com seran demà, quan entrin a la Unió, el txec o el letó. Em refereixo a qüestions com les ajudes per difondre el seu ensenyament, el lloc en els programes d'intercanvi, l'obligació d'utilitzar-la en l'etiquetatge, l'excepció cultural, les ajudes per introduir la llengua en els programes informàtics o en els avenços de la traducció automàtica, etc.

PROMOCIÓ DEL CONEIXEMENT I ÚS EN ELS ÒRGANS DE L'ADMINISTRACIÓ ESTATAL A CATALUNYA

Tal com ja s'ha recordat, tant la Constitució com l'Estatut d'autonomia de Catalunya declaren que el català és oficial, en l'àmbit territorial català, juntament amb el castellà. I, d'altra banda, el fet que l'Estatut formi part de l'entramat institucional de l'Estat vol dir que el Govern és solidari de les lleis legítimament aprovades per les comunitats autònomes, si no troba raons per a impugnar-les davant el Tribunal Constitucional. Resulta evident que el Govern espanyol ha de procurar que les dependències de l'administració de l'Estat a Catalunya estiguin en condicions d'oferir informació en català i d'atendre en aquesta llengua els ciutadans que ho desitgin. I per a això caldria que tots o una proporció important dels seus funcionaris coneguessin i fossin capaços d'utilitzar aquesta llengua.

En cap moment el Govern espanyol no ha negat aquest compromís, però ha estat extremadament lent a l'hora d'assumir-lo. Encara que la llei de reforma de la funció pública de 1984 preveia que caldria tenir en compte l'oficialitat de les llengües pròpies de certes comunitats autònomes en la selecció de funcionaris, no va ser fins al juliol de 1990 que una disposició del Ministeri de les Administracions Públiques va establir com es faria per decidir en quins llocs de l'administració pública es valoraria el coneixement d'una llengua oficial diferent del castellà. Actualment, les convocatòries de places de funcionari estatal destinats a Catalunya no exigeixen el coneixement del català, i només un determinat percentatge, que oscil·la amb els anys i sempre és molt inferior al 100%, valora aquest coneixement com a mèrit. A més de lenta, la introducció del català a l'administració de l'Estat a Catalunya també ha estat molt desigual. Ha estat relativament intensa a l'Agència Tributària però, en canvi, mínima a la Policia i a l'administració de justícia.

Un exemple prou significatiu de la insuficiència d'aquesta introducció és el fet que, malgrat que a Catalunya el català sigui llengua oficial, encara hi ha jutges que es neguen a fer inscripcions en català al Registre Civil emparant-se en reglaments preconstitucionals.

CONTROL DE LA POLÍTICA LINGÜÍSTICA DE LA GENERALITAT

He dit que el Govern espanyol en principi és solidari de les lleis aprovades pels parlaments autonòmics en la mesura que consideri que aquestes lleis i les disposicions que en regulen l'aplicació es mantenen dins del marc constitucional. Però si creu que no és així té la potestat, o l'obligació, de denunciar-les davant el Tribunal Constitucional. Paral·lelament, el Govern de la Generalitat, com el de qualsevol altra comunitat autònoma, pot denunciar al Tribunal Constitucional les actuacions del Govern espanyol que consideri que vulnerin el seu àmbit d'autoritat, en general i específicament en el tema de la llengua. Des de l'aprovació de l'Estatut, les denúncies per temes de llengua al Tribunal Constitucional, tant per part del Govern espanyol com per part del Govern de la Generalitat, han estat relativament freqüents i les sentències dictades pel Tribunal constitueixen un cos de jurisprudència no sempre coherent.

En conjunt, les sentències del Tribunal Constitucional no han estat sistemàticament contràries als punts de vista del Govern de la Generalitat; més aviat al contrari, li ha donat la raó en alguns punts clau, com ara la presència predominant del català en l'ensenyament i la necessitat d'acreditar el coneixement del català per obtenir una plaça de funcionari a l'administració autonòmica. En un moment en què la discussió era molt viva, el Tribunal Constitucional va considerar legítim que el català fos el «centre de gravetat» de l'ensenyament i va decidir que, en aquest punt, la Llei de normalització lingüística era constitucionalment legítima per tal com respon a un propòsit d'integració i cohesió social en el si de la comunitat autònoma.

LA CARTA EUROPEA DE LES LLENGÜES REGIONALS O MINORITÀRIES

Abans d'acabar aquestes notes sobre la política de l'Estat espanyol en relació amb les llengües diferents del castellà, val la pena fer referència a la *Carta Europea de les llengües regionals o minoritàries*, patrocinada pel Consell d'Europa. La Carta es va començar a gestionar l'any 1981, en bona part per influència del plorat Alexandre Cirici, representant espanyol a l'Assemblea del Consell d'Europa, i en la seva preparació va tenir un paper molt destacat J.M. de Puig. Finalment es va aprovar el 5 de novembre de 1992. Espanya és un dels 12 països que la van signar el mateix any 1992, però la ratificació parlamentària no va esdevenir-se fins el 9 d'abril de 2001. Aquest és un retard difícil d'explicar si es té en compte que, d'acord amb la Constitució, la

protecció de què gaudeixen les llengües oficials diferents del castellà és superior en tots els aspectes a la que proposa la Carta, cosa que fa innòcua la seva ratificació. Només hi ha un punt en què la ratificació de la Carta sí que pot influir en la situació actual. En el protocol que acompanya la ratificació, el Govern espanyol enumera les llengües a les quals reconeix la protecció que proposa la Carta. Són les llengües de les comunitats que els seus estatuts d'autonomia consideren oficials. Però el protocol afegeix que també tindran protecció, dins de certs límits, les llengües al·ludides en els estatuts d'Astúries (bable o asturià), Aragó (aragonès i català) i en el de Catalunya (aranès).

COMENTARI PERSONAL

Totes les dades reunides a les pàgines anteriors mostren que el Govern espanyol, tot respectant els termes constitucionals que confien a les diferents comunitats autònomes amb llengua pròpia la facultat de decidir la seva política lingüística, ha demostrat i segueix demostrant un interès molt escàs, per no dir nul, per deixar clara la naturalesa plurilingüe del territori espanyol i per protegir la riquesa que, segons la Constitució, representa aquesta diversitat lingüística. Mes aviat sembla que consideri que aquesta diversitat és un inconvenient i que convé limitar-ne les conseqüències.

Per entendre-ho es poden recordar els antecedents històrics. Des de finals del segle XIX, als territoris amb llengua pròpia van aparèixer moviments nacionalistes associats a moviments de recuperació de la llengua. Moviments que van ser vistos amb recel al conjunt d'Espanya i molt especialment en els seus cercles dirigents. El règim franquista va intentar tallar d'arrel aquestes reivindicacions, tant en el pla polític com en el cultural i lingüístic. La lluita contra el franquisme va significar, en primer lloc, una reivindicació tant de l'autonomia política com de la presència de la llengua, una reivindicació que, amb més o menys claredat, va ser entesa al conjunt de l'Estat com a part de la lluita antifeixista. Així es va produir un clima de simpatia pel català i per les altres llengües que feia possible l'èxit de la cançó o del teatre en aquestes llengües. Simpatia fonamentada no sols en motius diguem-ne folklòrics, ja que cal recordar la influència que van tenir a tota Espanya els moviments de renovació pedagògica catalans o les lluites universitàries portades a terme a la Universitat de Barcelona. És en aquest clima de concòrdia política i de simpatia cultural que es va redactar un text constitucional que parla de nacionalitats i admet l'oficialitat de les llengües diferents del castellà.

Des de l'aprovació de la Constitució ha passat molt temps. La lluita contra el franquisme és cada dia més llunyana. Espanya, que en aquells moments era internacionalment un zero a l'esquerra, ja compta al món. Reneix una certa consciència nacional espanyola i els nacionalismes dits perifèrics comencen a resultar incòmodes, i molt especialment el cas basc, alimentat per l'anacronisme històric que representa ETA. I el reconeixement del plurilingüisme sembla debilitar la unitat espanyola. Es comprèn que en aquest clima sigui fàcil presentar la política lingüística catalana, i concretament la política lingüística a l'escola, com una amenaça a la llengua castellana, espanyola per antonomàsia.

Com és sabut, aquesta campanya, iniciada a Catalunya i magnificada a Madrid, s'ha desinflat entre altres raons perquè el Partit Popular se n'ha apartat i ha assumit una certa defensa de la llengua. La gran força de la Llei de normalització lingüística catalana és que va ser fruit del consens, un consens que anys després es va esquerdar, quan Esquerra Republicana d'una banda i el PP de l'altra van votar contra la seva successora (la Llei de política lingüística). Mentre el consens polític majoritari en torn de la llengua es mantingui i reflecteixi el consens majoritari de la societat catalana, és difícil imaginar una política del Govern espanyol, sigui quin sigui el seu signe polític, directament contrària a la política de promoció del català.

Però els fets que he esmentat en aquesta panoràmica, més que una política directament hostil, demostren indiferència o manca d'interès. I per entendre-ho es pot recordar una altra perspectiva de la situació. En una enquesta recent sobre actituds dels ciutadans espanyols sobre els catalans i la seva llengua, quedava clar que una majoria dels entrevistats atribuïa la insistència dels catalans a parlar en català no tant al fet de ser nacionalistes com al desig de diferenciar-se. En arribar aquí em permeto recordar una anècdota absolutament verídica. Poc després d'acabada la Guerra Civil, uns nois de Barcelona, amics meus, van ser destinats a fer el servei militar en una caserna a Medina del Campo. Allí, un dia van sentir com un altre recluta, que estranyat perquè parlaven en català els havia seguit a molt llocs, comunicava als seus companys la sorprenent notícia: «parlen en català fins i tot quan estan sols». Aquells reclutes donaven per suposat que els meus amics parlaven català perquè no els entenguessin els altres, però que es prenguessin aquesta molèstia quan no hi havia ningú que els escoltés... Diguem que per

a l'espanyol mitjà resulta difícil d'entendre que els catalans que coneixen el castellà s'entestin a utilitzar el català quan el castellà es «tan fàcil i tan útil». I han de suposar, com mostra l'enquesta esmentada, que si prefereixen usar el català és per algun motiu, per diferenciar-se o per fer notar la seva identitat col·lectiva, fins i tot al marge de les implicacions nacionalistes. La creixent globalització i el major pes de les grans llengües reforça aquest punt de vista i permet convertir-lo en política d'Estat. ¿Per què gastar esforços a fomentar l'aprenentatge del català quan amb el mateix esforç es pot aprendre anglès?

Però l'apel·lació a la globalització pot portar a una conclusió diferent. És cert que la globalització creixent afavoreix la difusió de les grans llengües i en primer lloc de l'anglès. Però és igualment cert que la globalització produeix reaccions de defensa en tota mena de llengües i que el que acaba imposant-se és la defensa de la pluralitat. França, que durant molt temps s'havia tancat en la promoció del francès com a llengua única, davant la pujada de l'anglès proposa ara el plurilingüisme a nivell internacional i comença a afluir la pressió que tradicionalment ha exercit sobre les seves llengües autòctones. Amb molt més motiu, Espanya podria molt bé adoptar la defensa del plurilingüisme proposant a Europa la solució constitucional d'autonomia i oficialitat compartida com a model per als països lingüísticament heterogenis i per a la mateixa Comunitat europea i, fora d'Europa, defensant el bilingüisme als Estats Units i les llengües indígenes a l'Amèrica Llatina. Una política intel·ligent però que, ara per ara, sembla molt lluny del mentors de l'actual política lingüística espanyola.

Post Scriptum. Escrit ja aquest article i a punt per a la seva publicació, un desgraciat comentari en un discurs del monarca espanyol –en el sentit que el castellà no ha estat mai imposat als pobles que originalment no eren de parla castellana– confirma aparatósament la darrera afirmació que s'hi fa.

REFERÈNCIES

BASTARDAS, Albert i BOIX, Emili (eds.) (1994) *¿Un estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*, Barcelona, Octaedro.

BRANCHADELL, Albert (1999) «La política lingüística espanyola (1978-1998)». *Diàlegs. Revista d'estudis polítics i socials*, núm. 3, p. 55-73.

BRANCHADELL, Albert i MOLES, Joan (2001) «El lent reconeixement del plurilingüisme espanyol / The Slow Recognition of Spanish Plurilingualism».

Butlletí del Centre Mercator: dret i legislació lingüístics, núm. 45.
<http://www.troc.es/ciemen/mercator>

GABINET MUNICIPAL DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA (1996) *IV Jornades de Sociolingüística. La política lingüística a l'Estat espanyol: balanç i perspectives*, Alcoi, Ajuntament d'Alcoi.

SIGUAN, Miquel (1992) *España plurilingüe*, Madrid, Alianza.

Miquel Siguan és catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona i doctor *honoris causa* de la Universitat de Ginebra. Coordinador dels dos estudis del CIS (1993 i 1998) sobre el coneixement i ús de les llengües a les comunitats autònomes bilingües de l'Estat espanyol, darrerament ha publicat *Bilingüismo y lenguas en contacto* (2001).